

MEDLEMSMØTE PÅ FOLKVANG 1. SEPTEMBER 2015 KL 1900.

70 til stede.

Thor Gotaas: Taterne.

Man regner med at tatere og sigøynere er folkeslag som har vandra ut fra India og som kom til Europa i middelalderen. I Norge er de omtalt i lovgivinga i 1536. De reiste rundt i landet i grupper eller familier og livnærte seg av handel og håndverk, samtidig som de hadde lov å utføre «ureine» yrker som hesteflåere, rakkervirksomhet og nattmenn.

Vanlige taterhåndverk var blikkenslageri, knivmaking, treredskapsmaking og i nyere tid f.eks. låvemaling. De var for øvrig ofte meget dyktige musikere.

Taterne var kjent for samhold utad og vern om språk, religion og skikker. Men det var ofte indre konflikter mellom slektene, blodhevn var akseptert og knivdrap ikke uvanlige.

I bygdene blei det etter hvert oppnevnt en stodderkonge (stodder=statar=fattig) som skulle få dem videre etter høyst 2 døgn. På Sørlandet er «fantefjøl» kjent, den blei brukt i et system der plikten til å huse fattige omstreifende skifta mellom gårdene.

I 1733 så kong Christian VI mange vandrende på norgesreisa si, og han bestemte at de skulle tvangsbosettes og straffes med tukthus. De skulle inn i systemet med å lære å lese (Pontoppidan), konfirmeres og settes i tjeneste.

Motsetningen mellom «fritt taterliv» og «bufast bonde» har vært brukt i mer eller mindre grad i romantiske skildringer. Taterne hadde sitt eget språk (romani) og

betjente seg også av tegnspråk og øyespråk. Når de snakka norsk, blei språket oppfatta som halvvegs svensk og syngende.¹

Midt på 1800-tallet begynte vitenskapen å interessere seg for taterne. Eilert Sundt traff dem på Tukthuset og lærte seg språket deres. Det er foretatt ei rekke folketellinger av tatere, men alle er usikre.

Sundts forskning på taterne leda til den oppfatning av at omstreiferlivet måtte opphøre, og i over 100 år var dette hovedmålet for det norske samfunnets arbeid med tatere (til 1989). Tateren Martin Johan Mathiassen Skou gikk på lærerskole sammen med Arne Garborg, men forlot siden yrket og gjenopptok reisinga. Han skreiv boka «Paa Fantestien» og la fram et program for bosetting. Men det blei presten Jacob Walnum med sin Omstreifermisjon (seinere Norsk Misjon blant Hjemløse) som blei satt til å utføre programmet. Dette bygde på å fjerne barna fra foreldra og sette dem i barnehjem, samt tvangsbosette taterne i kolonier og få dem til å drive jordbruk, som de var lite motivert for. Man regner med at 1500 barn blei tatt fra foreldra.

Løsgjengerloven fra 1900 gjorde det forbudt å reise, men den kunne ikke forhindre at mange likevel gjorde det, og i de dårlige tidene på 1920-30-tallet blei

¹ *Kommentar av Wermund Skyllingstad: På Sørlandet syntes vi taterne snakka som folk fra Grimstad-distriktet).*

de supplert av mange loffere av norsk etnisitet.

Johan Scharffenberg sto fra 1934 bak et omfattende steriliseringsprosjekt, og etter hvert blei også lobotomering brukt mot uhåndterlige personer.

Langs hele kysten var det tater som brukte båt. Fra 1951 blei taterne fratatt retten til å holde hest, begrunna med dyrevernhensyn. Dette gjorde det vanskelig å fortsette reiselivet til lands, og på 1970-tallet var stort sett omstreiferlivet blitt historie.

Taterne har vært skildra i mange bøker. Filmen Fant basert på Gabriel Scotts bøker om båtfantene på Sørlandet blei en publikumssuksess med Alfred Maurstad i hovedrollen. Arvid Møllers bok om «Tater-Milla» likeså. Hun var av Stor-Johan-slekten. Stor-Johan sjøl var neppe tater. Gunvald Opstad har skrevet om Tønnes Bredesen og de siste som reiste i båt på Sørlandet, og Britt Karin Larsen har skrevet en romanserie om taterliv på Østlandet.

En spesiell skikkelse var Magnus «Wolf» Larsen, norsk tater som blei berømt bokser i New York. Han var bortsatt som barn, dro til sjøs i 1914 og fikk en boksekarriere der han bl.a. slo Gene Tunney som var i verdensklassen.

«Moderne» tater: Åge Aleksandersen, Karl Sundby, Ole Klemetsen. Ludvig Karlsen, Elias Akselsen, Rita Eriksen.

Det er mye kranling innbyrdes mellom ulike taterorganisasjoner i dag. Det er ikke så lett å avgjøre hvem som er ekte tater og i hvor stor utstrekning «fremmed» blod er kommet inn. Allerede Eilert Sundt lærte omkring 1850 om forskjellen på «små-vandringer» (ekte tater) og «storvandringer» eller mjøltråvarer.

Gotaas la vekt på at taterlivet alltid var omgitt av en viss mystikk og at forholdet til de fastboende kunne være varierende. Mange steder var de velkomne, andre steder var de mindre populære. Noen ganger blei beskyldt for å stjele unger, det var helst dersom ei lys jente dukka opp i følget. Men ikke alle tater var mørke som myten tilsa.